

Atatürk ve Cumhuriyet

*Prof. Dr. Ahmet Taner KİŞLALI**

Kemalizm tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi, bir devrim ideolojisi olarak doğmuştur. Ama liberalizm ve sosyalizmden farklı olarak, geri kalmış bir ülkedeki devrim koşullarının gereksinimlerini yansıtmaktadır. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 120)

Kemalizm'in önünde iki aşamalı bir amaç vardı: Bağımsızlık ve çağdaşlaşma. Bu ereklere ulaşmak için, ideolojinin çerçevesini oluşturan milliyetçilik, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri Fransız Devrimi ve dolayısıyla liberalizmden; devletçilik, halkçılık ve devrimcilik ilkeleri de sosyalizmden esinlendi. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 122)

Duverger, "Kemalist Tek Parti" yönetiminin, mutlak baskı rejiminin geçerli olduğu toplumlarda demokrasinin gerektirdiği ortam ve koşulları hazırlamak ve sonunda tam bir demokrasiyi gerçekleştirmek amacına yönelik olduğu görüşündedir. Kemalizm, demokrasi geleneği bulunmayan toplumlar için, demokrasiyi hazırlama ve geçiş yolunda en uygun ideolojidir (Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, 24).

Evrim sürecinde geride kalmış toplumlarda görülen devrimler, belirli tarihsel koşullardan yararlanarak, bu toplumların evrimini hızlandırmak, bazı evrelerini atlamak amacıyla yapılır. Toplumun henüz ulaşmadığı bir aşamaya göre kurumlar oluşturmak, böylece gelişmiş ülkelerle aralarındaki açığı bir ölçüde olsun kapatmak zorundadırlar. Kendilerinden çok önce o aşamaya ulaşmış olan toplumların deneyimlerinden ders alma olanağına sahiptirler. Ama o devrimin doğal taşıyıcı, itici gücü olan toplumsal sınıfın bulunmaması nedeniyle de işlev çok daha zordur. Ancak eski düzenin savunucusu güçlerin tarihsel nedenlerle zayıflamış oldukları bir andan yararlanarak iktidarı ele geçirebilirler. Temel devrimci gücün yokluğunu ya da zayıflığını ise ideolojiye büyük ağırlık vererek ve o ideoloji etrafında iyi örgütlenmiş bilinçli bir çekirdek güç olarak telafi etmeye çalışırlar. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 120)

Kemalist "devrimcilik" iki temel öğeden oluşmaktadır: 1. Eskimiş kurumları yıkıp, çağın gereklerine uygun yeni kurumlar oluşturmak 2. Değişmeye ve yeniliklere sürekli olarak açık kalmak, kalıplaşmamak (Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, 50).

* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Atatürk devrimcilik ilkesinin birinci ögesini şöyle tanımlıyordu: “Devrim Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, ulusun en yüksek medeni gereklerine göre ilerlemesini temin edecek yeni kurumları koymuş olmaktadır.” Atatürk yaptığı devrimin ülkeye kazandırdıklarının korunmasını elbette ki devrimcilik ilkesinin bir gereği sayıyordu. Ama O’nun açısından sorun o noktada bitmiyordu. Koşulların değişeceğinin, değişen koşulların yeni kurumları, yeni atılımları gerektireceğinin bilincindeydi. Bu nedenledir ki Kemalist ideolojinin kalıplaşmasına, bir anlamda devrimin dondurulmasına karşıydı. Koşullara koşut olarak sadece kurumların değil, düşüncelerin de değişmesinin gerekliliğini biliyordu. İşte bu nedenledir ki, Kemalizmin devrimcilik ilkesi, aynı zamanda blir “sürekli devrimcilik” anlayışını da barındırmaktadır... Kemalizmin bu sürekli devrimcilik anlayışını benimsemeden, sadece Mustafa Kemal’in sağlığında gerçekleştirdiklerinin bekliliği ile yetinenleri “Kemalist ya da “Atatürkçü” saymak olanaksızdır. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 129)

Atatürkçülük Atatürk’ün hayatında yaptıklarının bekliliğini yapmak demek değildir. Bu ideoloji ve devrimin özüne aykırıdır.

Atatürk tüm sömürge durumundaki ülkelerin, kendi deyimıyla “mazlum milletler” in birer birer bağımsızlıklarını kazanacağını çok önceden söylemiş, ulusal kurtuluş savaşının başarısı ile de onlara cesaret vermiştir. Emperyalist devletlere karşı kazanılan bu ilk kurtuluş savaşı, giderek evrensel bir model oluşturmuştur. Kemalist milliyetçilik anlayışının dışa yönelik hedefi, “çağdaş uluslar topluluğunun eşit haklara sahip bir üyesi olmak”tır. Sadece siyasal bağımsızlıkla yetinmeyen, ekonomik bağımsızlığı da içeren bir “tam bağımsızlık”, bu hedefin ayrılmaz bir parçasıdır.

Kemalist milliyetçiliğin içe yönelik hedefi ise, çağdaş bir ulus yaratmaktır. Bu ulus, ne “ırkçı” ne de “ümmeççi” bir anlayışı yansıtmaktadır. Atatürk’e göre ulus, ne din ne de ırk temeline dayanır; ulusu yaratan temel öge, ortak tarih, o ortak tarihin ürünü ortak dil ve sonuç olarak ortak kültürdür. Atatürk ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı bir konuşmada, Türk, Kürt, Laz, Çerkes birlikte bir bütün oluşturduğunu vurgulamış, Kurtuluş Savaşı sırasında hep “Türkiye Milleti” deyimini kullanmıştır. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 122-123) Bir ulusu, etnik kökenlerine göre “ulusçuk”lara bölmek, tarihsel açıdan “ilericilik” olmaz, yeniden “feodal bölünme”ye başka bir biçim altında dönmek anlamına gelir ki bunun adı “gericilik”tir. (Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, 91)

Kemalizmin ilkelerinden “Cumhuriyetçilik”, bir anlamda milliyetçiliğin doğal sonucu gibi görülebilir. Eğer egemenlik ulusa ait ise, ülkenin kimler tarafından hangi kurallara göre yönetileceği de ulus tarafından belirlenecek demektir. Kemalist ideoloji içinde cumhuriyetçilik, giderek “demokrasi” ile bütünleşmekte, eş anlamlı hale gelmektedir. Cumhuriyet-

çilik aynı zamanda, siyasal iktidarın dinsel kökenli olmaktan çıkması, laikleşmesi, siyasal rejimin çağdaşlaşması demektir. Bu ilke iktidarın dinsel kökenli olmaktan çıkmasıyla laiklik ilkesiyle, meşruluğun temelini halk desteğinin oluşturmasıyla da halkçılık ilkesiyle yakından ilgilidir. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 124)

Cumhuriyet ile demokrasiyi ayrı düşünmeyen Atatürk, 1930'lar Avrupası'nda neredeyse yaygın olarak görülen baskıcı rejimlerin hepsini de eleştirmiştir. Faşist, komünist ya da mesleklerin temsiline dayalı korporatif sistemlerin Türkiye açısından özenilir olmadıklarını vurgulamıştır. Oysa o dönemde etrafındaki bir çok kişi, özellikle faşist-Nazi modelden etkilenmişlerdi. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 124)

Atatürk'e göre "düşünce akımları, baskıyla, şiddetle, kuvvetle reddedilemezler, tam tersine güçlendirilir, buna karşı en etkili çözüm, gelen düşünce akımına karşı bir düşünce akımı vermektir." (Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, 23)

Bir din devleti kurmak isteyenlerin önündeki en büyük engel Kemalizm... Türkiye'yi etnik kökenlere göre parçalamak isteyenlerin önündeki en büyük engel Kemalizm... Ve 'yeni mandacı' numaracı Cumhuriyetçilerin önündeki en büyük engel gene Kemalizm. (Cumhuriyet, Ocak 1996)

Cumhuriyetin temelinde yatan felsefe insalcıdır, ilericidir... 21. yüzyıla ışık tutacak niteliktedir. (Cumhuriyet Haziran 1996) Kemalist devrim, herşeyden önce bir "kültür devrimi" idi. Çünkü geri kalmış ülke devrimleri herşeyden önce bir kültür devrimi olmak zorundadır. Atatürk'ün, devrimin temelini oluşturduğunu söylediği "kültür" nasıl bir kültürdü? Laik, demokratik ve ulusal bir kültür.

Atatürk için batılılaşma, bir "amaç" değildi, sadece bir "araç"tı. Taklitin her türüne karşıydı. Çünkü, "çağdaşlaşabilmek" için "yaratıcı olmak" gerektiğine inanıyordu. Atatürk'ün kültür devrimini "batılılaşma" sananlar, Kemalizmi hiç mi hiç anlamamışlardır! (Cumhuriyet, Kasım 1995)

Hiç kuşku yok ki Mustafa Kemal, tarihin tanıdığı en cüretli, en büyük ve kapsamlı kültür devriminin baş mimarıdır. Dilde, dinde, hukukta, yazıda, giyside, eğitimde, tarihte yaptığı reformlar; bazıları bugün biçimsel görünse bile, inanılmaz boyuttaki bir kültür devriminin, bir bütün içinde çok anlamlı olan parçalarıdır. Osmanlı İmparatorluğu içinde dili ve tarihi unutturulmuş, kendine güveni yitirmiş bir halktan, çağdaş, başı dik, kendisi ile gurur duyan bir ulus yaratabilmiş olmanın ne büyük ve zor bir sonuç olduğunu bugün takdir edebilmek zordur. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 120-135)

Atatürk'e göre demokrasi, "... maddi refah meselesi değildir. Böyle bir görüş vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyaçlarını uyutmayı amaçlar. Bir ulusu oluşturan bireylerin o ulus içinde her çeşit özgürlüğü, yaşama özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü güven altında bulunmalıdır. (Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, 19).

Atatürk'ün yaptığı ve yapmaya özen gösterdiği bazı şeyler var ki, günümüzün “katılımcı” demokrasi anlayışını daha o zamanlar sezgileriyle benimsediğini düşündürmektedir... Daha o yönde hiçbir istek, hiçbir gereksinme yokken, Türk kadınına siyasal hak ve özgürlüklerini- demokrasinin anayurdu sayılan bazı batı ülkelerinden önce- veren, kadının siyasal yaşamda ağırlık kazanmasına çaba gösteren de Atatürk'tür.

Atatürk bununla da yetinmemiş, gerçekleştirdiği büyük “kültür devrimi” açısından önem taşıyan kurumların bağımsız ve demokratik bir yapıya sahip olmalarına özen göstermiştir. Her şeyin devlet içinde ve devlet için olduğu faşizmin yükselme döneminde bile, Türk Dil ve Tarih Kurumları siyasal iktidardan bağımsız birer dernek olarak kurulmuş ve yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Atatürk onların parasal bağımsızlığını sağlayabilmek için, kendi mal varlığını sürekli bir destek olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Yurdu bir kültür Ağı gibi saran 404 “Halkevi” ile dörtbin kadar “Halk odası” da kağıt üzerinde tek partiye bağlı olmakla birlikte, büyük ölçüde bağımsız ve demokratik bir yapıya sahip kılınmışlardır. Bunlar “kitle örgütleri”nin kötü gözle görüldükleri 1980'lerin Türkiye'sinde yarım yüzyıl önceki Kemalist ideolojiyi yansıtan somut örneklerdir. (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 126)

Atatürk'ün izi, onun öldüğü noktada biter, ama yolu bitmez, sonsuza dek uzanır. (Milliyet, 2 Mayıs 1981)